

EDICIJE STALNIH MUZEJSKIH POSTAVA

**MR. SC. SNJEŽANA RADOVANLIJA
MILEUSNIĆ**

Muzejski dokumentacijski centar
sradov@mdc.hr

TEORIJSKI UVOD

U muzejskome nakladničkom korpusu kao posebna vrsta muzejskih publikacija izdvajaju se edicije stalnih muzejskih postava. Muzeji ih priređuju kako bi posredno, pisanom riječju, pružili svojim posjetiteljima informacije o stalnoj izložbi, njezinim autorima, rasporedu, izložbenim cjelinama i pojedinim predmetima.

Iako se stalni muzejski postavi mogu predstavljati u različitim vrstama muzejskih publikacija, poput spomenica (monografskih publikacija najčešće objavljenih uz obljetnice muzeja) ili u tzv. suvenirskim izdanjima koja su bogato ilustrirana izabranim muzejskim predmetima i pisana tekstem prilagođenim široj publici, za potrebe ovog rada pozornost će se dati publikacijama koje bi muzeji trebali obvezno objavljivati uz svoje stalne postave (izložbe), a to su katalozi stalnog postava ili pojedinih zbirki u stalnom postavu te vodiči kroz stalne postave ili njihove pojedine cjeline.

Katalog stalnog postava publikacija je koja sadržava opis izložbene koncepcije stalnog postava te detaljan popis i opis svih muzejskih predmeta izloženih u stalnom postavu ili na stalnim izložbama pojedinih muzejskih odjela i zbirki. U stručnoj se muzeološkoj literaturi katalog stalnog postava, uz ostale vrste muzejskih kataloga,

Slika 1. Opsežan katalog stalne izložbe Galerije umjetnina u Splitu otvorene 2009. godine u novouređenoj zgradi

smatra jednom od publikacija svojstvenih muzejskom nakladništvu (sl. 1).¹

Katalozi stalnog postava sadržavaju uvodne tekstove o povijesnom razvoju i koncepciji muzeja, njegovu poslanju, kao i ostale korisne informacije za upoznavanje stalne izložbe. Donose detaljan kataloški popis u kojemu je svaki izložak predstavljen zasebnom fotografijom, kataloškim opisom i tekstom koji može uključivati ikonografsku, stilsku i komparativnu analizu, kao i popratne bibliografske referencije. U praksi se pojavljuju katalozi s detaljnijom interpretacijom samo izabranih predmeta iz pojedinih izložbenih cjelina te popratnim cjelovitim popisom svih predmeta s njihovim slikovnim prikazima. U skladu s tim ta je vrsta publikacija opsežnija i objavljuje se u obliku knjige. Katalozi se često objavljuju dvojezično ili u zasebnim svescima na više jezika kako bi njihov sadržaj bio čitak i za publiku s drugih go-

vornih područja. Gob navodi da je stručni katalog muzejskih zbirki ili samo neke od njih namijenjen stručnjacima i znalcima te je dio znanstvene funkcije muzeja.²

Vodič kroz stalni muzejski postav publikacija je koja sadržava upute i podatke za snalaženje u muzeju. Njegova je osnovna svrha „pregledno, jednostavno i jasno opisati izloženu građu te dati prostornu orijentaciju“³.

U suvremenoj muzeološkoj literaturi Sare A. Hughes, kao i u promišljanjima Ive Maroevića, muzejski vodiči smatraju se „elementom memorije i osvježivanja znanja o muzejskom materijalu nakon što posjetitelj napusti muzejski prostor“⁴, odnosno publikacijom koja se nakon upotrebe u razgledavanju stalnog postava najčešće odnosi kao suvenir.⁵

Oblik vodiča (jedan list / informativni letak, presavitak / višestruki presavitak, brošura, knjiga) određuje količinu sadržaja (teksta i ilustrativne građe), a time i svoju namjenu s obzirom na vrijeme koje je posjetitelju na raspolaganju za posjet muzeju. Stoga se osim vodiča kroz cijeli stalni postav pripremaju i vodiči kroz neke njegove dijelove ili oni koji posjetitelje upućuju na izabrana remek-djela (engl. *walking tours*). Prema *Standardima i normativima za muzejsku delatnost* iz 1989. godine sadržajna arhitektura vodiča objavljenoga u obliku knjige obuhvaća: uvodni tekst o povijesti i sadržaju muzeja odnosno zbirke, kraće tekstove o svakoj izložbenoj cjelini, objašnjenja izložaka po izložbenim prostorijama (koja mogu sadržavati i katalošku obradu predmeta, inventarne podatke, literaturu), tlocrt muzeja s oznakom dvorane.⁶ David Dean naglašava da su takvi vodiči bogato ilustrirani (engl. *full-colour guide*), pažljivo grafički oblikovani, donose kvalitetne tekstove i namijenjeni su prodaji (sl. 2).⁷

Slika 2. Bogato ilustriran vodič Muzeja Mimara u Zagrebu, standardnoga „džepnog“ oblika

Vodiči su većinom oblikovani tako da se njima može jednostavno koristiti tijekom posjeta muzeju (tzv. standardni džepni format) i objavljuju se na više jezika u zasebnim svescima. U nastojanjima da svoje sadržaje ponude i približe svim posjetiteljima, muzeji objavljuju vodiče namijenjene obiteljima i djeci, odrasloj publici, stručnoj publici i osobama s invalidnošću, poštujući njihove godine, obrazovni stupanj i mogućnosti učenja.⁸ Pri izradi publikacija uz stalni postav namijenjenih djeci i mladima muzeji nastoje

Slike 3 i 4. Hrvatski školski muzej uz katalog stalnog postava (2001.) pripremio je i edukacijski, interaktivni vodič za djecu U posjetu Hrvatskom školskom muzeju (2018.).

uvažiti zahtjeve i spoznaje suvremene pedagoške i muzeološke teorije kao i spoznajne mogućnosti djece i mladih kojima su namijenjene (sl. 3 i 4).⁹

Muzejske publikacije za osobe s invalidnošću, ističe Željka Sušić, „[...] ne bi trebalo pojmiti samo i isključivo kao objavljeni materijal, već ih treba promatrati šire, kao sveukupnost sadržaja koji se pružaju posjetiteljima, kao ukupnost informacija koje trebaju biti dostupne svima“¹⁰.

S obzirom na medij, katalogi i vodiči stalnih postava mogu se objavljivati kao tiskane ili elektroničke publikacije – mjesno dostupne na nekomu materijalnom mediju (poput CD-ROM-a i DVD-a) ili kao daljinski dostupne mrežne publikacije (na internetu).¹¹

ANALIZA

Za potrebe uvida u hrvatsko muzejsko nakladništvo koje prati stalne muzejske postave napravljena je analiza knjižnične građe iz fundusa Knjižnice Muzejskoga dokumentacijskog centra, kao jedine knjižnice koja od svojeg osnutka neprestano sabire knjižnu građu u izdanju hrvatskih muzeja i galerija.

Analizirane su publikacije objavljene od 2000. do 2022. godine kao relevantan uzorak i primjer muzejskog nakladništva u 21. stoljeću. Dan je uvid u broj i vrste publikacija prema namjeni, sadržaju, korisnicima, jeziku i mediju. Iz analize su izostavljeni informativni letci, presavitci (preklopnice) i višestruki presavitci (tzv. deplijani) koji uglavnom donose informacije o adresi, radnom vremenu i druge osnovne podatke o muzeju. Zbog potrebe za sveobuhvatnijim istraživanjem izostavljeno je i mrežno muzejsko nakladništvo povezano sa stalnim postavima muzeja.¹²

BROJČANI POKAZATELJI

Uvid u knjižničnu bazu podataka¹³ pokazuje da Knjižnica MDC-a sadržava ukupno 428 jedinica knjižnične građe u izdanju 108 hrvatskih muzeja i galerija¹⁴ koje su objavljene uz njihove stalne postave te izdanja muzejskih udruga i turističkih agencija.

Edicije stalnih postava u posljednjih dvadesetak godina u izdanju stotinu muzeja (od ukupno njih 168 trenutačno upisanih u Upisnik javnih i privatnih muzeja u Republici Hrvatskoj) reprezentativan su uzorak za sagledavanje njihove nakladničke produkcije.

Ukupno 428 analiziranih knjižničnih jedinica odnosi se na 75 kataloga stalnih postava muzeja ili pojedinih zbirki, 280 muzejskih vodiča i 73 informativne brošure. S obzirom na ciljnu publiku, muzeji su objavili 42 publikacije za djecu i mlade te deset vodiča za osobe s invalidnošću. S obzirom na medij, od ukupnog je broja na CD-u objavljeno deset publikacija.

KATALOZI STALNIH POSTAVA

U analiziranom korpusu publikacija izdvaja se 75 kataloga stalnih postava muzeja ili njihovih pojedinih zbirki.

Među njima su oni koji prate nove stalne postave u skladu s preporukama zakonodavca: „Katalog stalnog postava ili stalne izložbe potrebno je izdati najkasnije dvije godine od njegova postavljanja.“¹⁵ Neki od njih su: katalog stalnog postava Gradskog muzeja Virovitica *Drveno doba: katalog predmeta novog stalnog postava* (2020.) (sl. 5); katalog stalnog postava Muzeja grada Rijeke *Palača šećera: Rijeka 1719. – 2020.* (2020.); katalog stalnog postava splitske Galerije umjetnina, otvorenoga 2009. godine, *Stalni postav Galerije*

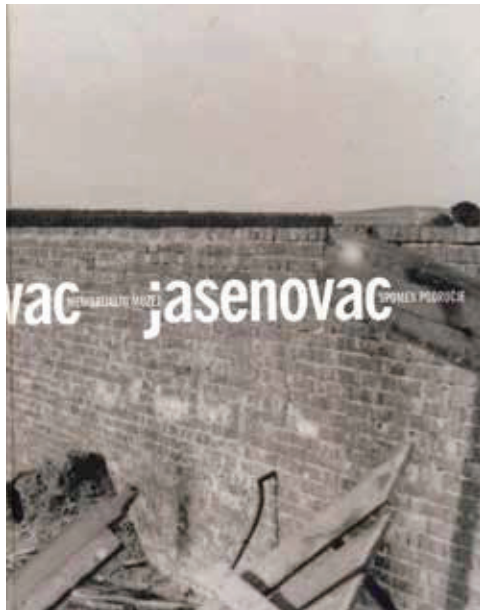

Slika 5. Katalog stalnog postava Gradskog muzeja Virovitica objavljen je u dva zasebna sveska na hrvatskome i engleskom jeziku.

Slika 6. Katalog Lucije Benyovsky novoga stalnog postava Memorijalnog muzeja Ivana Gorana Kovačića u Lukovdolu – Ivan Goran Kovačić i njegov zavičaj (2003.)

umjetnina (2011.); katalog uz novi stalni postav Hrvatskoga školskog muzeja u Zagrebu iz 2000. godine, postavljen u povodu stote godišnjice Muzeja, *Hrvatski školski muzej 1901. – 2001.: stalni postav* (2001.). Uz otvorenje novoga stalnog postava Memorijalnog muzeja Ivana Gorana Kovačića u pjesnikovoj rodnoj kući u Lukovdolu 2003. godine objavljen je i katalog stalnog postava *Ivan Goran Kovačić i njegov zavičaj*, koji je izradila autorica muzeološke koncepcije (sl. 6). Znanstveno-stručnu monografsku publikaciju objavio je i Memorijalni muzej Spomen-područja Jasenovac uz otvorenje trećega stalnog postava 2006. godine, u kojoj su predmeti iz stalnog postava predstavljani ilustracijama i iscrpnim legendama uz tekstove više autora povezanih s njegovom temom kao i djelatnostima Muzeja (sl. 7).

Slika 7. Monografski katalog novoga stalnog postava Memorijalnog muzeja Spomen-područja Jasenovac koji je postavljen 2006. godine prema idejnoj koncepciji Nataše Mataušić

Muzeji su objavili i kataloge uz veće ili manje promjene u već postojećemu stalnom postavu, poput izdanja Muzeja Ivana Meštrovića *Galerija Meštrović: katalog stalnog postava* (2018.), koje bilježi novo stanje izložbenog postava Galerije Meštrović nakon preuzimanja djela u vlasništvu Meštrovićevih nasljednika, ili kataloga znatno izmijenjenoga stalnog postava jednoga od najstarijih odjela Tehničkog muzeja *Nikola Tesla – Prometna sredstva: katalog stalnoga postava* (2009.) (sl. 8). Na velik broj objavljenih kataloga stalnih postava, u odnosu na broj stvarno otvorenih novih muzejskih postava, odrazio se i udio publikacija koje ne prate nove stalne postavne, već su objavljene znatno

Slika 8. Autorica kataloga stalnog postava Prometna sredstva (2009.), kao dijela stalnog postava Tehničkog muzeja Nikola Tesla u Zagrebu, višegodišnja je voditeljica zbirke Neda Staklarević.

kasnije od godine njihova postavljanja. Na primjer, Muzej antičkog stakla u Zadru otvoren je 2009. godine, a opsežan i iscrpan katalog stalnog postava objavio je 2021. godine (*Antičko staklo: katalog stalnog postava Muzeja antičkog stakla u Zadru*). Zavičajni muzej Ozalj izradio je stalni postav 2002. godine, a katalog stalnog postava objavio je 2010. (*Ozaljski kraj od pretpovijesti do XX. st.*), godinama nakon postavljanja stalnog postava, dok je Stalna izložba crkvene umjetnosti u Zadru dobila svoj katalog 2004. godine.

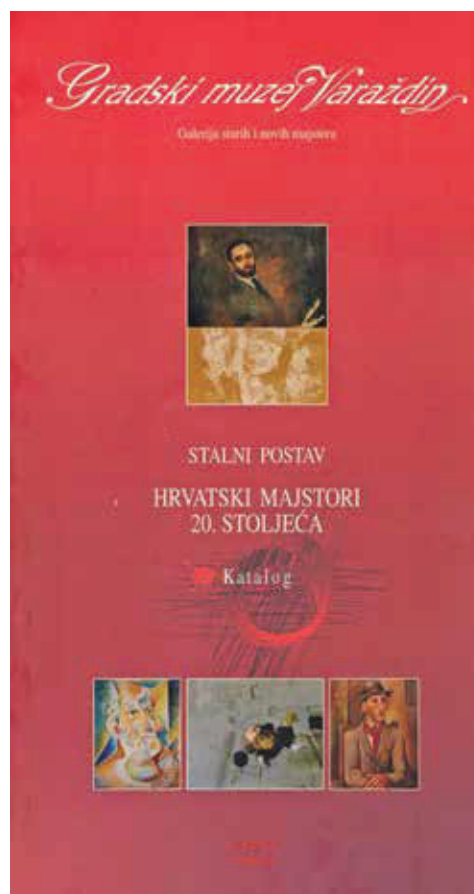
Ako već nisu objavili kataloge svojih stalnih postava, iz bilo kojeg razloga (velik broj izloženih jedinica, manjak stručnog osoblja ili nedostatak financijskih sredstava i sl.), onda to poneki muzeji učine uz obilježavanje svojih godišnjica, poput Galerije *Stari grad* u Đurđevcu koja je 2007. godine objavila katalog *Ivan Lasković Croata: katalog stalnog postava uz desetobljetnicu Donacije*.

KATALOZI MUZEJSKIH ZBIRKI U STALNOM POSTAVU

Zanimljiv je i znatan broj kataloga pojedinih muzejskih zbirki, odjela ili tematskih cjelina u stalnom postavu. Neki od njih su *O Roma nobilis – Rim u Arheološkom muzeju Zadar: katalog stalnog postava Rimске zbirke* (2019.), *Zbirka stare ambalaže dr. Ante Rodin – donacija gradu Zagrebu* (Muzej grada Zagreba, 2002.), *Katalog stalnog postava Etnografske zbirke Muzeja Gacke* (2014.) ili *Niža kumrovečka pučka škola: Učiteljski stan: stalni muzejski postav* (2014.) – jedan od kataloga stalnog postava pojedinih tematskih cjelina koje je u zasebnim svescima objavio Muzej *Staro selo Kumrovec*. Katalog *Rimski carski novac: u stalnom postavu Arheološkog*

muzeja u Splitu objavljen je u čak dva opsežna sveska (prvi dio 2007. i drugi dio 2008. godine), a vrlo je detaljan i katalog *Stalni postav Zbirke suvremene umjetnosti: Muzej grada Rovinja – Rovigno* iz 2017. godine.

Pojedini muzeji svoje stalne postav dopunjuju novim tematskim cjelinama i prate ih katalogima. Među njima je Gradski muzej Vinkovci koji je uz novi stalni postav Etnografskog odjela objavio katalog *Etnologija Vinkovaca i okolice: stalni postav* (2002.), zatim Tehnički muzej *Nikola Tesla* s kata-

Slika 9. Uz novi stalni postav *Hrvatski majstori 20. stoljeća* Galerije starih i novih majstora Gradskog muzeja Varaždin objavljen je 2006. godine katalog stalnog postava.

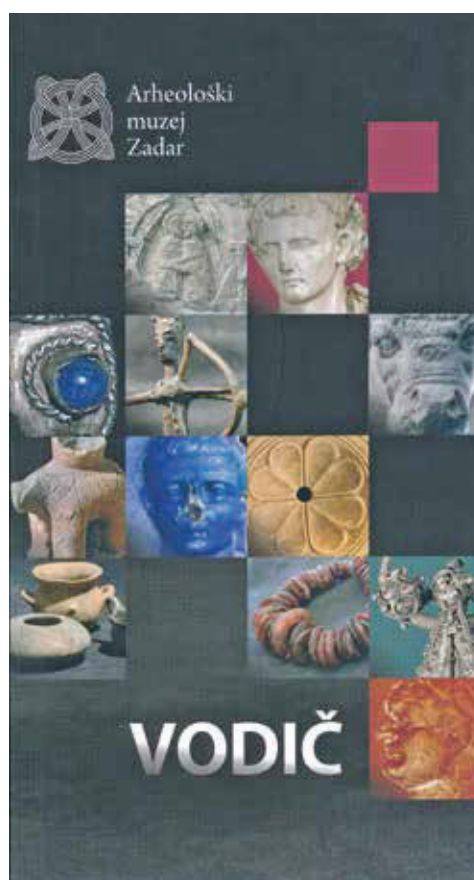
logom *Odjel i infocentar Obnovljivi izvori i energetska učinkovitost* (2014.), objavljenim uz postavljanje nove izložbene cjeline u postojeći stalni postav Muzeja, dok je Galerija starih i novih majstora Gradskog muzeja Varaždin dobila novi stalni postav *Hrvatski majstori 20. stoljeća* i popratila ga katalogom *Stalni postav djela hrvatskih majstora 20. stoljeća* (2006.) (sl. 9).

Katalozi muzejskih zbirki javljaju se i s popisima sve građe iz fundusa muzeja, ne samo one izložene u stalnom postavu. Riječ je najčešće o muzejima koji se skrbe o brojnim predmetima, poput numizmatičke građe koja nikada nije sva izložena u stalnom postavu (npr. Zbirka rimskog novca u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika sadržava više od 1300 primjeraka). Za takva su izdanja neki od muzeja čak pokrenuli i bibliografske nizove kataloga muzejskih zbirki (npr. Etnografski muzej u Zagrebu, Hrvatski povijesni muzej, Muzej Slavonije i dr.). Većina novijih kataloga stalnih postava objavljena je na više jezika u zasebnim svescima ili pak usporedno na dva jezika u jednom svesku, što uvelike olakšava međunarodnu razmjenu znanja pohranjenoga u muzejskim zbirkama.

Uzevši u obzir teorijske navode iz uvodnog dijela teksta, katalogi stalnih postava ili pojedinih zbirki u postavima hrvatskih muzeja i galerija uzorna su izdanja koja uz stručne tekstove autora i suradnika na izradi stalnog postava donose ilustrirane kataloške popise izloženih predmeta s popratnim tekstovima i referencijama. Tako osmišljeni i ostvareni, pisano su svjedočanstvo višegodišnjega pomnog sabiranja, stručnoga i istraživačkog rada muzejskih djelatnika na muzejskoj građi i dokumentaciji te su izvor informacija o muzejskoj građi i samoj izložbi.

VODIČI

Muzejski vodiči obuhvaćaju više od polovice analiziranih izdanja stalnih postava u posljednjih dvadesetak godina. To, naravno, nije odraz stvarne situacije jer u hrvatskoj muzejskoj zajednici nije otvoreno 280 novih stalnih postava. Muzeji naime neprestano objavljuju vodiče kroz svoje stalne postave, u ponovljenim izdanjima i nakladama te na raznim jezicima u više svezaka, prateći zahtjeve svojih posjetitelja koji ih očekuju pri dolasku u muzej (sl. 10).

Slika 10. Veliko zanimanje posjetitelja poticaj je Arheološkomu muzeju Zadar za objavljivanje ponovljenih izdanja svojih vodiča. Vodič iz 2015. godine objavljen je u nakladi od tisuću primjeraka.

U analiziranom uzorku uočili smo da su u promišljanju muzeološke koncepcije pojedini muzeji priredili cjelovite nakladničke edicije kako bi stalni postav predstavili u cijelosti te omogućili njegovo lakše razgledavanje, stoga su uz katalog stalnog postava objavili i vodič kroz stalni postav (npr. *Galerija Meštrović: vodič po stalnom postavu*, 2016., sl. 11; *Arheološki muzej Narona*, 2007.; *Vodič stalnog postava Etnologija Vinkovaca i okolice*, Gradski muzej Vinkovci, 2004.; *Palača šćera: Rijeka 1719. – 2020.: vodič kroz stalni postav*, Muzej grada Rijeke, 2020. i dr.).

No, ipak je uočeno da je veći broj muzeja koji su uz svoje nove stalne postav objavili samo vodiče, ali ne i kataloge stalnih postava. Među njima su: *Muzej grada Iloka – vodič stalnog postava* (2017.), *Feudalizam u Hrvatskom zagorju: vodič kroz stalni postav Muzeja seljačkih buna* (2006.) (sl. 12), *Oluja 95: stalni postav: vodič* (Kninski muzej, 2015.), *Muzejsko-galerijski prostor Kula, Veli Lošinj: vodič po stalnom postavu* (2005.), *Memorijalni centar Lipa pamti* (2016.), *Etnografski muzej Split: vodič* (2001.), *Muzej vučedolske kulture: vodič* (2016.), *Vodič kroz stalni postav – Muzej betinske drvene brodogradnje* (2019.) i drugi.

Muzej suvremene umjetnosti u Zagrebu jedan je od rijetkih koji je objavio opsežan katalog cijeloga muzejskog fundusa (*Volume*, 2008.), a uz novi stalni postav u novoj muzejskoj zgradi autori muzeološke koncepcije objavili su vodič *Akcenti: vodič kroz Zbirke u pokretu* 2010. godine (sl. 13). U sklopu obilježavanja 130. obljetnice djelovanja Muzej za umjetnost i obrt objavio je 2010. godine opsežan vodič koji prati stalni postav predstavljen unutar stilskih i tematskih cjelina, a otvoren je 1995. godine.

Slika 11. Galerija Meštrović svoje je vodiče po stalnom postavu objavila na više jezika u zasebnim svescima – Ivan Meštrović Gallery: Permanent exhibition guide (2005.).

Slika 12. Vodič kroz stalni postav Muzeja seljačkih buna Feudalizam u Hrvatskom zagorju (2006.) vodi kroz novi postav idejne koncepcije Vladimira Malekovića.

Slika 13. Autori muzeološke koncepcije Nada Beroš i Tihomir Milovac priredili su i vodič kroz postav Muzeja suvremene umjetnosti u Zagrebu, Akcenti: vodič kroz Zbirke u pokretu (2010.).

Muzeji objavljuju i vodiče kroz pojedine tematske cjeline stalnog postava jer su nove ili obnovljene, ili pak posjetiteljima žele omogućiti pomnije razgledavanje samo neke od cjelina stalne izložbe. Primjer su vodiči *Muzej Moslavine Kutina, Galerijska zbirka: vodič* (2004.) i *Galerija E. Vidović: vodič* (Muzej grada Splita, 2006.). Jedini specijalizirani arheološki muzej u Slavoniji i Baranji – Arheološki

Slika 14. Stalni postav Srednjovjekovne zbirke (2020.) jedan je od vodiča iz bibliografske edicije Vodiči Arheološkog muzeja u Zagrebu.

muzej Osijek – otvoren je 2007. godine, a početkom ožujka 2009. javnosti je predstavio i dio stalnog postava, cjelinu *Seoba naroda i srednji vijek*, dok je Muzej grada Trogira uz tridesetu godišnjicu Galerije Cate Dujšin-Ribar objavio i njezin novi, istoimeni vodič (2009.).

Pojedini muzeji čak su pokrenuli i bibliografske nizove u kojima objavljuju vodiče kroz pojedine izložbene cjeline – npr. bibliografska edicija *Vodiči Arheološkog muzeja u Zagrebu* obuhvaća niz vodiča među kojima su *Stalni postav Srednjovjekovne zbirke: vodič* (2020.), *Stalni postav Antičke zbirke: vodič* (2019.), *Egipatska zbirka: vodič* (2005.) i dr. (sl. 14).

Pozornost privlači i pojava vodiča po široj publici manje poznatim, dokumentacijskim fondovima. Objavili su ih Muzej grada Rijeke (*Vodič po sekundarnim fondovima*, 2016.) i Hrvatski povijesni muzej (*Vodič kroz dokumentacijske fondove Hrvatskog povijesnog muzeja*, 2020.). Ti vodiči nastoje olakšati uvid u građu i upoznati korisnika s osnovnim pojmovima muzejske dokumentacije, kao i s pravilima i načinima njezine upotrebe.

Uočena je i muzejska praksa objave tematskih vodiča na primjeru arheoloških vodiča koje su dobila arheološka nalazišta Faros na otoku Hvaru (2003.) i Danilo na šibenskom području (2000.), kao i na primjeru vodiča po mineraloškoj baštini Medvednice napisanoga za prirodoslovce amatere i ostale ljubitelje prirode, planinare i turiste – *Mineraloški vodič po Medvednici* (Hrvatski prirodoslovni muzej, 2001.).

Kao muzeografskim pomagalima za razgledavanje stalnih postava sve više se koristi i suvremenim tehnologijama. Tako je, na primjer, Muzej vučedolske kulture uz svoj tiskani vodič priredio i digitalni vodič u mobilnoj aplikaciji Oroundo, čime je posjetiteljima povećao razinu dostupnosti i konzumiranja sadržaja s pomoću suvremene tehnologije koja donosi tekstove na više stranih jezika, audiovodič, pregledavanje fotografija i geolokaciju Muzeja.¹⁶ Za Muzej Apoksiomena u Malom Lošinj u tvrtka Novena izradila je 2016. godine *N3-Guide* – višjezični multimedijски vodič po stalnom postavu s automatskim pokretanjem sadržaja s pomoću tehnologije iBeacona.¹⁷ Dubrovački muzeji također su se 2022. godine odlučili za multimedijски vodič po Kneževu dvoru, kojim se može besplatno koristiti s pomoću aplikacije na mobilnim telefonima, a

uz audiovodstvo nudi i „brojne zanimljive priče koje pričaju kostimirani likovi kroz proširenu stvarnost, čiji se videi pokreću putem posebnih stalaka postavljenih u prostoru“¹⁸.

Osim vodiča kroz stalni postav ili pojedine zbirke jednog muzeja, objavljuju se i vodiči kroz više muzeja. *Vodič kroz hrvatske muzeje i zbirke*, koji donosi i kraće opise stalnih postava muzeja i galerija Republike Hrvatske, objavio je Muzejski dokumentacijski centar u zasebnim svescima na hrvatskome (2011.) i engleskom jeziku (2012.). Muzejske udruge objavile su vodiče koji obuhvaćaju muzeje i galerije određene regije u Republici Hrvatskoj – Društvo muzealaca i galerista Istre objavilo je vodič *Muzeji i galerije Istre* (2003.), a Muzejska udruga istočne Hrvatske *Vodič muzeja i galerija istočne Hrvatske* (2009.). Uočena je i pojava vodiča kroz muzeje i galerije jednoga grada. Takve vodiče dobili su gradovi Split i Zagreb, u nakladi gradskih turističkih zajednica.

INFORMATIVNE BROŠURE

Informativne brošure vrlo su popularne u muzejskom izdavaštvu. Kod muzeja koji ih objavljuju zato što su jeftine za izradu, a kod publike jer su najčešće besplatne ili simbolične cijene i ponuđene su na ulaznom pultu muzeja. Te su publikacije manjeg opsega (do 48 stranica) i formata, prikladne za rukovanje i korištenje pri posjetu muzeju (sl. 15).

Najčešće su to prema sadržaju kraći informativni vodiči kroz muzej. Njihova uobičajena struktura najbolje je ilustrirana na primjeru *Vodiča Muzeja krapinskih neandertalaca* (2010.) koji je objavljen na hrvatskome, njemačkom, engleskom i slovenskom jeziku, u zasebnim svešči-

Slika 15. Mali vodič kroz Hrvatski muzej naivne umjetnosti (2018.) maloga je, džepnog formata (19 x 11 cm) i donosi izbor remek-djela naive iz postava Muzeja.

ćima, uz otvorenje nove muzejske zgrade s obnovljenim stalnim postavom Muzeja krapinskih neandertalaca u Krapini. U uvodnom dijelu ukratko se opisuje arhitektura muzejske zgrade, a tematske cjeline iz stalnog postava opisane su kraćim tekstom i popratnim ilustracijama. Arhitektonski nacrt s rasporedom muzejskih prostorija i sadržaja olakšava snalaženje u izložbenom

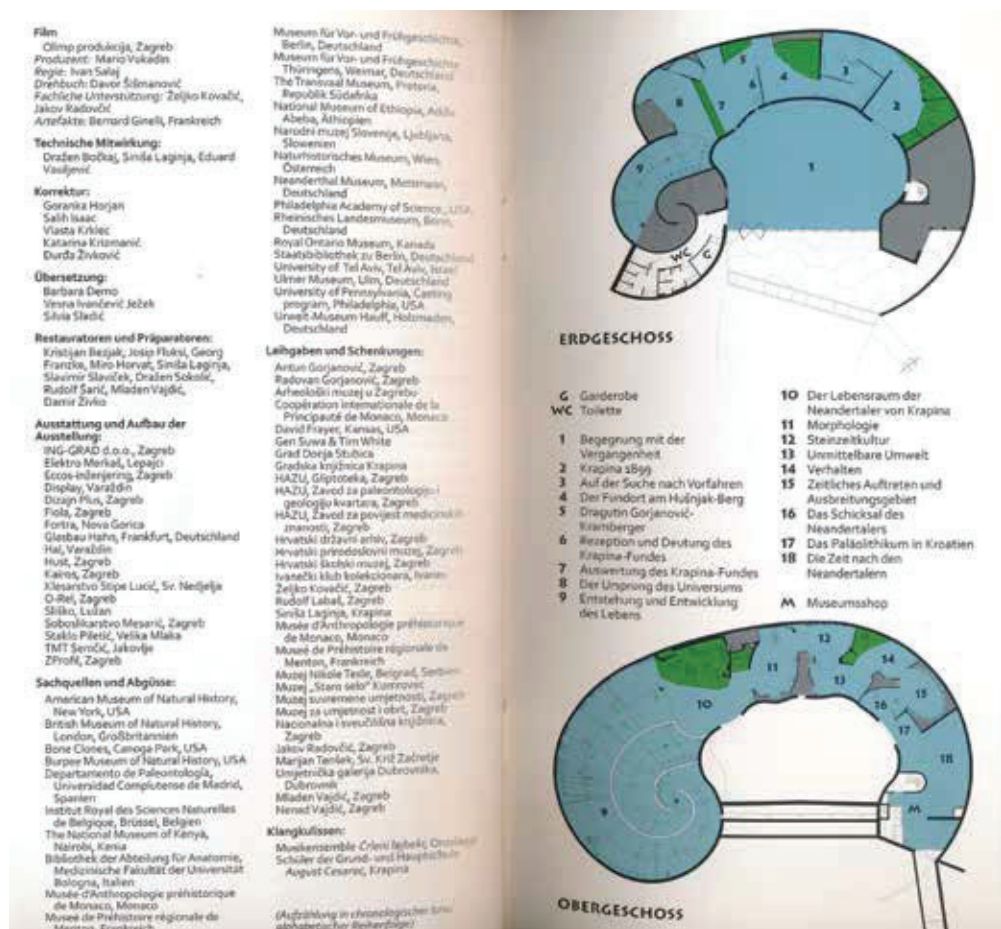
prostoru. Bogato je ilustriran fotografijama stalnog postava te eksterijera muzejske zgrade (sl. 16).

Njemu je slična i većina od 73 analizirane informativne brošure objavljene uz nove stalne postave: *Narodni muzej i galerija Novi Vinodolski: 1951. – 2001.* (2001.), *Fragmenti: Sisak od prapovijesti do suvremenosti* (Gradski muzej Sisak, 2006.), *Muzej Staroga Grada* (2007.) i druge.

Muzeji objavljuju i nizove malih informativnih vodiča po pojedinim tematskim cjelinama iz stalnog postava. Takve su, na primjer, brošure Gradskog muzeja Senj (*Arheološka zbirka, Intelektualni krug Senja* i dr.) koje su na mrežnim stranicama Muzeja dostupne i za besplatno preuzimanje u PDF-u.

U analiziranom uzorku edicija objavljenih o stalnim postavima nalaze se i bibliografski nizovi koji objedinjuju niz informativnih brošura o pojedinim izložbenim cjelinama ili muzejskim jedinicama. Takav je i bibliografski niz *Vodiči Pomorskoga i povijesnoga muzeja Hrvatskog primorja* koji objedinjuje brošure *Tragovi vremena: od Pacte convente do Marije Terezije* (2016.), *U obrani domovine* (2020.) i druge.

U obliku brošure muzeji objavljuju i kataloge svojih stalnih postava s izborom izloženih predmeta. Takva je publikacija, na primjer, *Riznica Župe bezgrešnog začeca Blažene Djevice Marije u Kaštel Štafiliću: katalog stalnog postava* (2014.) koja predstavlja novi stalni postav u Bratskoj kući na Igrišću u Kaštel-Štafiliću, dok se Muzej Turopolja u Velikoj Gorici odlučio za objavu mape s nekoliko brošura od kojih je svaka posvećena jednom segmentu u stalnom postavu.

Slika 16. Preslika iz informativnog vodiča Muzeja krapinskih neandertalaca iz 2010. godine, koji obvezno donosi i arhitektonski nacrt s rasporedom muzejskih prostora i sadržaja koji olakšava snalaženje u izložbenom prostoru.

HIBRIDNI OBLICI

U nakladništvu hrvatskih muzeja česti su i tzv. hibridni ili nedefinirani oblici publikacija koji se ne mogu svrstati u jasne kategorije iskazane u uvodnom dijelu teksta. To su publikacije koje ne zadovoljavaju navedene standardne oblike i sadržajne elemente pojedinih vrsta. Pojavljuju se publikacije koje već u svojim podnaslovima navode „vodič s katalogom“ ili „vodič i katalog“, kojima su njihovi izda-

vači nastojali u jednoj publikaciji objediniti dvije vrste – jednu stručno-znanstvenog obilježja s iscrpnim popisom i opisom svih izloženih predmeta te drugu namijenjenu široj publici kao jasno i jednostavno pomagalo za razgledavanje izložbenog postava. Tako je, na primjer, Zavičajni muzej *Stjepan Gruber* u Županji objavio opsežnu publikaciju koja svojim sadržajem, opsegom i formatom zapravo ima ulogu kataloga stalnog postava (*Vodič kroz stalni postav s katalogom:*

Zavičajni muzej Stjepan Gruber, *Etnološki odjel*, 2004.), jednako kao i tvrdo ukoričena, reprezentativna monografija Gradskog muzeja Bjelovar koja se u podnaslovu određuje kao vodič (*Svijet starih razglednica: vodič kroz Zbirku poštanskih karata Gradskoga muzeja Bjelovar*, 2007.).

PODJELA PREMA CILJNOJ PUBLICI

Analizirane su publikacije povezane s temom stalnog postava s obzirom na

ciljnu publiku – djecu i mlade te osobe s invalidnošću.

DJEČJI VODIČI

Iako većina hrvatskih muzeja zadnjih godina ima već ustaljenu izdavačku praksu obraćanja djeci i mladim posjetiteljima muzeja različitim vrstama muzejsko-edukacijskih publikacija, predmet istraživanja bile su publikacije kojima muzeji omogućuju djeci i mladima upoznavanje sa stalnim postavima i njihovo razgledavanje.

Slika 17. Vodič za mlade ili kako se osjećati dobro u Muzeju za umjetnost i obrt (2018.) autorice teksta Maline Zuccon Martić i ilustratora Milana Trenca

To su na prvome mjestu vodiči koji se definiraju kao „edukativna vrsta muzejske publikacije koja muzej i muzejske izložbe u stalnom postavu predstavlja i približava ciljnoj skupini korisnika (djeci i mladima) olakšavajući im snalaženje u izložbenom prostoru i razgledavanju muzejskih postava“¹⁹.

Objavljena su 42 vodiča namijenjena djeci i mladima (tzv. dječji vodiči) u izdanju 34 muzeja te jedan vodič u izdanju Školske knjige, što se može smatrati iznimno zadovoljavajućim brojem. Od toga su dva vodiča objavljena na CD-u.

Kao novi žanr u muzejskom nakladništvu dječji vodiči objavljeni su bez obzira na to je li riječ o novome muzejskom postavu ili onomu već godinama postojećem (sl. 17). Pojedini muzeji osmislili su svoje maskote i zaštitne likove, među kojima je prvi bio Arhimir Arheološkog muzeja u Zagrebu. Danas u hodnicima hrvatskih muzeja svoje male posjetitelje čekaju maskote Zvezdan Šesterokrakić (Gradski muzej Karlovac), djevojčica Dolka (Muzej vučedolske kulture), rakun Riki (Tehnički muzej *Nikola Tesla*), galeb Armus i orlica Akvila (Arheološki muzej u Splitu), neandertalac Pep (Muzej krapinskih neandertalaca) i cijela plejada neobičnih, ali zabavnih i mudrih maskota koje postavljaju pitanja i zagonetke, no nude i odgovore, potiču aktivno razgledavanje stalnih postava i pojedinih izložaka, znaju niz neobičnih činjenica ispričati na djeci razumljiv i zabavan način te učiniti da se ona u muzejskom prostoru osjećaju ugodno i dobrodošlo. Među njima su i Pavle i Đivo iz Dubrovačkih muzeja o kojima su u sklopu bibliografskog niza *Pavlin i Đivov vremeplov* objavljena dva vodiča kroz stalne postave: *Pavle i Đivo u Rupama: edukativni vodič – slikovnica uz stalni postav Etnografskog muzeja* (2016.)

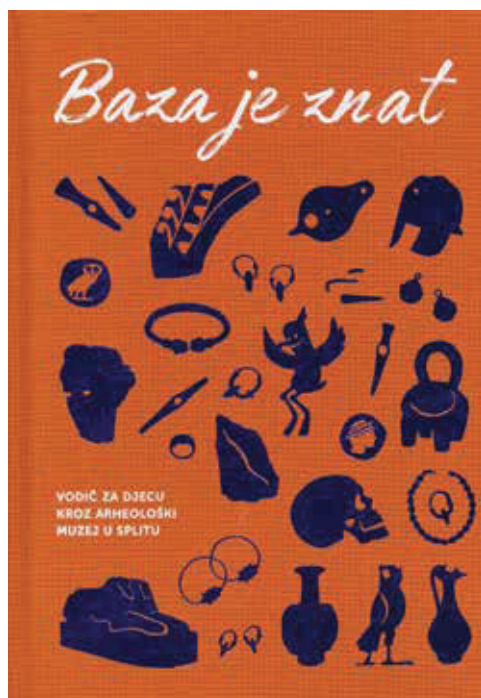
i *Pavle i Đivo u Pomorskom muzeju: ilustrirani edukativni vodič uz stalni postav Pomorskog muzeja* (2017.).

No, uočeno je i da se veći broj muzeja odlučio za objavu svojih vodiča za djecu u sklopu edicije edukacijsko-zabavnih vodiča *4Kids*, koju je osmislila ilustratorica Zrinka Ostović za djecu nižih razreda osnovne škole (Muzej grada Iloka, 2021.; Muzej Brdovec, 2019.; Muzej Gacke Otočac, 2018.; Zavičajni muzej Ozalj, 2017.; Muzej Like Gospić, 2016.; Muzej grada Zagreba, 2016.; Arheološki muzej u Zagrebu, 2014.) (sl. 18).

Positivna je praksa objave dječjih vodiča na više jezika u zasebnim svescima, čime se muzej otvorio kao ugodno mjesto za djecu i mlade s različitih govornih područ-

Slika 18. Muzej grada Iloka jedan je od muzeja koji su se odlučili svoje vodiče za djecu objaviti u sklopu edicije *4Kids*.

Slika 19. Glavni likovi, maskote, u vodiču Arheološkog muzeja u Splitu Baza je znat (2017.) svojim se posjetiteljima obraćaju na splitskom dijalektu.

ja, uklanjajući jezične barijere. Na primjer, vodič *U šetnji lošinjskim muzejima: bojanjka i vodič za djecu i mlade* (Lošinjski muzej, 2019.) objavljen je na hrvatskome i engleskom jeziku, a *Artstairs: vodič kroz stalni postav MSUI – MACI* (Muzej suvremene umjetnosti Istre, 2018.) na hrvatskome, engleskom i talijanskom jeziku (sl. 19).

Avantura u muzejima: vodič kroz najzanimljivije hrvatske muzeje izdanje je Školske knjige (2012.) namijenjeno učenicima viših razreda osnovne škole, srednjoškolcima te njihovim učiteljima i roditeljima. Suautori i suradnici na izradi stručni su muzejski djelatnici i muzejski pedagozi iz 38 velikih i malih muzeja iz svih područja Hrvatske.

PUBLIKACIJE ZA OSOBE S INVALIDNOŠĆU

Osobe s invalidnošću, nažalost, još uvijek nisu stekle pozornost muzeja kakvu zaslužuju u njihovu izdavačkom korpusu. Vrlo sporadično i tek poneki od muzeja odlučuju se objaviti svoje publikacije koje bi olakšale ranjivim skupinama pristup baštini o kojoj se skrbe, što potvrđuje i analizirani uzorak muzejskih publikacija uz stalne postave.

Kada je Muzej grada Zagreba 2005. godine objavio vodič „namijenjen slijepima, slabovidnima, gluhoslijepima i svima onima koji imaju poteškoća s vidom“, otisnuvši tekst usporedno na Brailleovu i uvećanom latiničnom pismu, s reljefnim otiscima najvrednijih muzejskih predmeta i tlocrta katova muzejske zgrade, ponadali smo se da će ova uzorna publikacija biti poticaj i drugim muzejima da učine isto. No, u prethodnih dvadesetak godina objavljeno je tek deset publikacija za osobe s invalidnošću. Samo je Tiflološki muzej u Zagrebu, kao i Muzej grada Zagreba, svoj vodič kroz četvrti stalni postav 2008. godine objavio i na Brailleovu pismu u dva zasebna sveska na hrvatskome i engleskom jeziku.

Drugi su se muzeji odlučili za objavu jednostavnijih publikacija. Memorijalni stan Marije Jurić Zagorke u Zagrebu približio je Zagorkinu književnu baštinu memorijalnog postava slijepim i slabovidnim posjetiteljima objavom publikacija s katalogom stalnog postava i vodičem kroz stalni postav 2015. godine. Takve publikacije, koje na nekoliko listova s tekstom na Brailleovu pismu (katkad i usporedno na crnom tisku) donose osnovne informacije o postavima, objavili su i Arheološki muzej u Zagrebu (2013.) te

Hrvatski prirodoslovni muzej (2017.). Galerija umjetnina grada Slavonskog Broda, koja je u okviru projekta „Vidim, čujem, osjećam umjetnost“ – programi socijalnog uključivanja u Slavonskom Brodu za osobe s invaliditetom kroz prilagođene kulturne sadržaje priredila suvremenu mobilnu aplikaciju s interaktivnim vodičem, objavila je i jednostavne tiskane vodiče kroz stalni postav Galerije *Ružić* na Brailleovu pismu za slijepe te s uvećanim crnim tiskom za slabovidne posjetitelje.²⁰

ELEKTRONIČKE PUBLIKACIJE NA CD-u

U tekstu su u prvom redu istraživane tiskane publikacije, ali dan je i podatak o objavljenim mjesno dostupnim muzejskim elektroničkim publikacijama. U analiziranom uzorku objavljeno je tek deset publikacija na CD-ROM-ovima, od čega je posljednja iz 2008. godine.

Muzeji su naime vrlo rano, već uz same početke pojave CD-ROM-ova, prepoznali i iskoristili mogućnosti koje im pružaju elektronički mediji za prikaz velike količine tekstnih i slikovnih podataka. Time je sredinom devedesetih godina 20. stoljeća ostvaren kvalitativan pomak u muzejskom izdavaštvu mogućnošću interaktivnoga multimedijskog ili hipermedijskog prikaza muzejskih sadržaja, a korisnicima je omogućeno individualno biranje puta i navigacije kroz sadržaje koje žele pregledavati.²¹

Tomu svjedoče i posljednji među objavljenima. Muzeji Ivana Meštrovića u 2001. godini objavili su monografsko izdanje *Ivan Meštrović i Atelijer Meštrović* u kojemu su ponudili pretražnik cjelovitog kataloga stalnog postava (npr. s mogućnošću pretrage prema naslovu djela, oblicima

i motivima, tehnikama i materijalima, vremenu i mjestu nastanka, vremenu i mjestu izrade, radionicama, smještaju) s bogatim slikovnim prikazima odabranih umjetnina. CD donosi i kronologiju života i djela Ivana Meštrovića s popisima izložbi na kojima su izlagani umjetnikovi radovi za života i nakon njegove smrti, kao i album dokumentacijskih fotografija kojima je rekonstruiran Meštrovićev životopis.

Hrvatski školski muzej također je priredio 2003. godine vrlo iscrpan katalog stalnog postava na elektroničkome mediju, koji unutar izbornika donosi bogat sadržaj o Muzeju i stalnom postavu, zatim kataloške popise i opise te virtualne šetnje. Sadržaji CD-ROM-a praćeni su glazbenom kulisom, a priređeni su dvojezično, na hrvatskome i engleskom jeziku.

Muzej Međimurja Čakovec uz novi je stalni postav Etnografskog odjela objavio tiskani katalog, ali i interaktivni CD-ROM na kojemu je zvukom, slikom, tekstom i videozapisima predstavljena stalna izložba *Međimurje kroz godinu* (2007.). Vodič s virtualnom šetnjom kroz izložbene cjeline stalnog postava priredio je i Tehnički muzej *Nikola Tesla* (2005.), a sadržaj svojeg kataloga stalnog postava pohranio je na CD u PDF-u i Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka.

Već je spomenut i izbor CD-a za objavu publikacija za djecu. Tako je Muzej suvremene umjetnosti u Zagrebu 2008. godine objavio interaktivni CD-ROM *Avanture Vita i Nade*, osmišljen u okviru pedagoške djelatnosti Zbirke *Richter*, donacije arhitekta Vjenceslava Richtera i njegove supruge Nade Kareš Richter Gradu Zagrebu. CD-ROM namijenjen je djeci osnovnoškolske dobi i sadržava jedanaest likovnih vježbi koje učenicima omogućuju interaktivan pristup, kreativnu igru, ali i

učenje na temelju umjetnikovih radova, pojmovnik umjetnosti te informacije o Zbirci, umjetničkim radovima Vjenceslava Richtera, novome Muzeju suvremene umjetnosti i dr.

Nažalost, sadržaji navedenih kao i drugih vrsnih muzejskih elektroničkih izdanja objavljenih na CD-ROM-ovima danas su nedostupni. Naime, današnja računala ne podržavaju zahtjeve za pokretanjem CD-ROM-ova (nema ugrađenih čitača CD-a ni programskih podrški za čitanje u formatima u kojima su sadržaji pohranjeni). Pokazalo se da trajnost CD-a za pohranu sadržaja nije pouzdana, a pojavio se i internet kao jeftiniji i jednostavniji medij za objavu elektroničkih publikacija, čija besplatna dostupnost širem krugu korisnika također nije zanemariva.

Stoga su muzeji napustili CD-ROM-ove kao tehnološki zastarjeli medij i okrenuli se objavi mrežnih (*online*) publikacija na svojim mrežnim stranicama. Neki zasad objavljuju samo PDF-ove svojih tiskanih publikacija, a sve više njih i ozbiljnije, normirane mrežne publikacije. Ovom prilikom,²² kao uvod u neku novu analizu, upućujemo na vrsna ostvarenja kao što su katalog stalnog postava Muzeja Vukovara u progonstvu²³ te katalog stalnog postava Muzeja *Mimara* u Zagrebu, objavljen uz tridesetu obljetnicu Muzeja²⁴.

ZAKLJUČNO

Na temelju provedene analize 428 jedinica knjižne građe, koje su hrvatski muzeji i galerije objavili u tiskanom obliku i na deset CD-ROM-ova u prethodne dvadeset dvije godine, mogu se sažeti i istaknuti neki od zaključaka.

Edicije stalnih postava, koje se u prvom redu odnose na kataloge stalnih postava

ili pojedinih zbirki u postavima te vodiče kroz stalne postave ili njihove pojedine cjeline, prisutne su u znatnom broju u nakladničkom korpusu hrvatskih muzeja. Većina muzeja ih priprema, što svjedoči o njihovoj potrebi da svoje muzejske sadržaje prenose i pisanom riječju svojim posjetiteljima.

Uočeno je da se većina muzeja odlučuje otisnuti za svoje posjetitelje vodiče kroz stalne postave, a tek manji broj objavljuje i sadržajno složenije kataloge stalnih postava. Time su vodičima zadovoljili potrebe šireg kruga korisnika, ali izostankom kataloga stalnih postava iz ponude zakinuli potrebe zahtjevnijih korisnika koji opravdano traže i očekuju detaljnije znanstvene i stručne podatke o izloženim muzejskim predmetima.

Izostankom kataloga stalnih postava stvara se slika o nezadovoljavanju njihova osnovnog preduvjeta za potpunu stručnu obrađenost svih muzejskih predmeta u izložbenom postavu.

Pohvalna je praksa zasad tek pojedinih muzeja koji priređuju široku lepezu različitih vrsta publikacija kojom zadovoljavaju posjetitelje različitih potreba, dobi, naobrazbe i predznanja, interesa, jezika te spoznajnih mogućnosti. Te edicije obuhvaćaju informativne letke i presavitke, brošure, knjige za odrasle ili djecu, kataloge stalnih postava i vodiče, publikacije za djecu i mlade, za osobe s invalidnošću, suvenirski izdanja i slično (sl. 20 i 21).

Spomenuti bibliografski nizovi vodiča ili kataloga svjedoče o pomno planiranoj dugoročnoj nakladničkoj politici muzeja. Izdanja hrvatskih muzeja često se objavljuju dvojezično, u zasebnim svescima na više jezika ili sa sažetcima na stranom jeziku, čime je njihov sadržaj čitak za

Slike 20 i 21. Muzej grada Rijeka uz novi je stalni postav priredio opsežan katalog Palača šećera: Rijeka 1719. – 2020. (2020.) i vodiče na više stranih jezika.

publiku s različitih govornih područja. Pritom su najčešći engleski, talijanski, njemački i slovenski jezik. No, to još uvijek nije praksa svih muzeja (sl. 22).

Nagli je porast objave kvalitetnih, interaktivnih muzejskih vodiča za djecu. Nažalost, još uvijek su u manjem broju oni koji su objavljeni na nekom od svjetskih jezika. Mali je broj vodiča kroz stalne postavne prilagođenih za osobe s invalidnošću. Oni bi trebali biti obveza, a ne iznimka, kako krilatica *Muzeji za sve!* ne bi bila samo fraza.

Publikacije pripremane po načelu „dva u jedan“ trebalo bi izbjegavati jer nepotrebno opterećuju i zbunjuju korisnike. Dvojezični vodič kroz stalni postav ne koristi

posjetitelju koji govori samo jedan jezik, a tekst i sadržaj hibridnog oblika „vodič i katalog“ svojim znanstvenim diskursom može zbunjivati i opterećivati posjetitelja koji samo želi jednostavno i praktično pomagalo za razgledavanje muzejskog postava.

Pozitivno je oblikovanje i isticanje vizualnog identiteta muzeja i na publikacijama, posebice ako je pomno promišljeno dizajnersko rješenje poput knjige Memorijalnog centra *Lipa pamti* u obliku stilizirane seoske kuće (sl. 23). Pritom bi trebalo promisliti je li primjenjivo tzv. populističko dizajnersko rješenje poput oblikovanja knjige u obliku siluete glave osobe kojoj je posvećen memorijalni muzej.

Slika 22. Moderna galerija u Zagrebu (danas Nacionalni muzej moderne umjetnosti) svoj je informativni vodič kroz stalni postav objavila na više različitih jezika među kojima je i japanski (2010.).

Muzeji su zbog nagloga i ubrzanog razvoja računalnih tehnologija napustili CD-ROM-ove nakon desetak godina intenzivne upotrebe. U trenutku njihove pojave bili su omiljeni medij u muzejskom nakladništvu zbog mogućnosti koje su pružali, ali danas su, nažalost, većinom tehnološki zastarjeli i neupotrebljivi.

Očekuje se da će se muzeji u većoj mjeri okrenuti i mrežnom nakladništvu.

Digitalni katalogi stalnih postava ili pojedinih zbirki dio su znanstvenog izdavaštva muzeja koji se danas uobičajeno distribuira na internetu ili kao datoteke za preuzimanja. Mrežni katalogi su idealni

Slika 23. Primjer vrsnog dizajna muzejskog vodiča Memorijalnog centra Lipa pamti (2016.), osmišljenoga u obliku kućica u kakvima su tragično stradali zapaljeni mještani Lipe tijekom Drugoga svjetskog rata (dizajn Cipmann d.o.o.).

i zbog opsega njihova teksta i slikovne građe, kao i mogućnosti njihove stalne dopune i posuvremenjivanja, što bi za tiskanu inačicu zahtijevalo znatno više vremena i financijskih sredstava.

Trenutačno se najčešće uz standardne tiskane džepne vodiče po stalnom postavu priređuju i različite multimedijske i mobilne aplikacije, hologramski „vodiči“, kao i mrežne virtualne šetnje, no hoće li oni i neka buduća inovativna tehnološka rješenja u službi muzeoloških pomagala potisnuti tiskane vodiče pokazat će neko buduće istraživanje. U najnovijoj knjizi Sare A. Hughes iz 2019. godine naglašava se da, unatoč novim tehnologijama, stariji mediji i dalje opstaju; štoviše, okretanje se digitalnom čitanju usporilo i prodaja je tiskanih knjiga porasla. Ne treba zaboraviti da su upravo vodiči najprodavanije muzejske publikacije.²⁵

Analiza i njezini zaključci iskazani su u cilju unapređivanja nakladničke djelatnosti povezane sa stalnim muzejskim postavima, čemu bi bitno pridonio i zakonodavni okvir koji bi je regulirao. Naime, u sedmom članku *Zakona o muzejima*

navodi se samo da muzej organizira izdavačku djelatnost te može organizirati „izdavanje i prodaju publikacija tematski vezanih uz fundus i program muzeja“²⁶, ali što ta izdavačka djelatnost obuhvaća i zašto se provodi nije pobliže označeno. Nadalje, već spomenuti *Pravilnik o stručnim i tehničkim standardima za određivanje vrste muzeja, za njihov rad, te za smještaj muzejske građe i muzejske dokumentacije* iz 2006. godine u 26. članku izriječno spominje vrijeme u kojemu se katalog stalnog postava treba objaviti, ali nije pobliže objašnjeno što on treba sadržavati i kako izgledati, a vodič i druge vrste edicija stalnog postava se ne spominju. Kako bi se izbjegle nedoumice i približilo međunarodnim standardima, trebalo bi izbjegavati određivanje kvalitete publikacija prema broju znakova kako je to učinjeno u *Pravilniku o stručnim muzejskim zvanjima i drugim zvanjima u muzejskoj djelatnosti te uvjetima i načinu njihova stjecanja*²⁷ – jedinom pravilniku koji donosi nešto razrađeniji, iako nepotpun, popis publikacija u svojem dodatku. Priprema i izrada muzejskih publikacija uz stalne muzejske postavne iznimno je zahtijevan i odgovoran posao jer pisane riječi ostaju zauvijek zapisane, bilo na papiru bilo u virtualnoj bilježnici. Ako se njihova izrada s pravom očekuje, i od zakonodavca i od publike, onda treba znati kako i što napraviti te za taj posao osigurati dovoljno vremena, tim stručnjaka koji imaju potrebna znanja i vještine te nužna financijska sredstva. Tek kada imamo posjetitelja – odrasloga, dijete ili osobu treće životne dobi, turista ili znanstvenika, slijepoga i slabovidnoga – s vodičem u ruci ili katalogom koji će zadovoljiti njegove potrebe, posao na stalnoj muzejskoj izložbi uspješno je završen.

BILJEŠKE

- ¹ Više o različitim muzejskim katalozima vidjeti u publikaciji koja je objedinila izlaganja autora na radionicama za muzejske djelatnike iz ciklusa *Kako objaviti dobru muzejsku knjigu*: Snježana Radovanlija Mileusnić, ur., *Što je muzejski katalog* (Zagreb: Muzejski dokumentacijski centar, 2013).
- ² Andre Gob i Noemie Drouguet, *Muzeologija*, prevela Jasna Horn (Zagreb: Izdanja Antibarbarus, 2007), 128.
- ³ Želimir Košćević i dr., *Standardi i normativi za muzejsku delatnost*, u: *Kultura – planiranje*, sv. 7 (Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, 1989), 75.
- ⁴ Ivo Maroević, „Muzejska publikacija kao oblik muzejske komunikacije“, *Informatica Museologica* 32, br. 3/4 (2001): 12, <https://hrcak.srce.hr/file/207284> (pristupljeno 12. prosinca 2022.).
- ⁵ Sarah Anne Hughes, *Museum and Gallery Publishing: From Theory to Case Study* (London i New York: Routledge, 2020), 126.
- ⁶ Košćević i dr., *Standardi i normativi za muzejsku delatnost*, 75.
- ⁷ David Dean, *Museum exhibition: Theory and Practice* (London i New York: Routledge, 1994), 162.
- ⁸ Više o klasifikaciji i vrstama muzejsko-edukacijskih publikacija u: Snježana Radovanlija Mileusnić, „Vrste i specifičnosti muzejskih publikacija za djecu i mlade“, u: *Muzejske publikacije za djecu i mlade*, ur. Snježana Radovanlija Mileusnić (Zagreb: Muzejski dokumentacijski centar, 2013), 24.
- ⁹ Željka Jelavić, „Promišljanja o svrsi i namjeni muzejskih publikacija za djecu i mlade“, u: *Muzejske publikacije za djecu i mlade*, ur. Snježana Radovanlija Mileusnić (Zagreb: Muzejski dokumentacijski centar, 2013), 12.
- ¹⁰ Željka Sušić, „Svi ljudi imaju jednaka ljudska prava“, u: *Publikacije za osobe s invaliditetom – nakladnički izazov za muzeje*, ur. Snježana Radovanlija Mileusnić (Zagreb: Muzejski dokumentacijski centar, 2016), 24.
- ¹¹ Temom muzejskoga elektroničkog nakladništva bavili su se autori zastupljeni u četvrtjoti knjizi biblioteke *Kako objaviti dobru muzejsku knjigu*: Snježana Radovanlija Mileusnić, ur., (*Pogled u*

muzejsko elektroničko nakladništvo (Zagreb: Muzejski dokumentacijski centar, 2015).

¹² Kako muzeji predstavljaju svoje stalne postavne u virtualnom okružju i upotrebom različitih suvremenih digitalnih rješenja, jedna je od tema koje se predstavljaju na bijenalnoj manifestaciji MDC-a *MUVI: muzeji – video – film*. Više na: Muzejski dokumentacijski centar, „Skupovi, manifestacije: MUVI: muzeji – video – film“, <https://mdc.hr/hr/mdc/skupovi-manifestacije/muvi-muzeji-video-film/> (pristupljeno 10. prosinca 2022.).

¹³ Trenutačno je mrežni katalog Knjižnice MDC-a dostupan na: Muzejski dokumentacijski centar, „Zbirke, fondovi: Knjižnica“, <https://mdc.hr/hr/mdc/zbirke-fondovi/knjiznica/?searchknjiznica> (pristupljeno 8. prosinca 2022.); Muzejski dokumentacijski centar, „Online katalog“, <https://katalog.mdc.hr/hr/Pretraga?ZBIRKA=01018> (pristupljeno 8. prosinca 2022.).

¹⁴ Kao jedan muzej iskazane su muzejske jedinice unutar Dubrovačkih muzeja, Muzeja Ivana Meštrovića, Pomorskoga i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja.

¹⁵ Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, „Pravilnik o stručnim i tehničkim standardima za određivanje vrste muzeja, za njihov rad, te za smještaj muzejske građe i muzejske dokumentacije“, 10. ožujka 2006., *Narodne novine* 30/2006, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2006_03_30_718.html (pristupljeno 10. prosinca 2022.).

¹⁶ Muzej vučedolske kulture, „OROUNDO digitalni vodič“, <https://vucedol.hr/nekategorizirano/oroundo-digitalni-vodic/> (pristupljeno 11. prosinca 2022.).

¹⁷ Novena, „N3-Guide vodič u Muzeju Apoksiomena – Mali Lošinj“, <http://www.novena.hr/hr/novosti/n3-guide-vodic-u-muzeju-apoksiomena---mali-losinj,152.html> (pristupljeno 11. prosinca 2022.).

¹⁸ Dubrovački muzeji, „Dubrovački muzeji predstavili multimedijalni vodič ‘Knežev dvor u Dubrovniku’“, <https://www.dumus.hr/hr/kulturno-povijesni-muzej/novosti/dubrovacki-muzeji-predstavili-multimedijalni-vodic-%E2%80%9Eknezev-dvor-u-dubrovniku%E2%80%9C,561.html> (pristupljeno 11. prosinca 2022.).

¹⁹ Radovanlija Mileusnić, „Vrste i specifičnosti muzejskih publikacija za djecu i mlade“, 28.

²⁰ Više o interaktivnom vodiču u: Romana Tekić, „Galerija umjetnina grada Slavanskog Broda – predstavljen interaktivni vodič za slabovidne osobe“, *Vijesti iz svijeta muzeja* 180, 15. studenoga 2022., <https://mdc.hr/hr/mdc/publikacije/newsletter/newsletter-15-11-2022/#slavonskibrod> (pristupljeno 10. prosinca 2022.).

²¹ Pojava CD-ROM-ova u hrvatskome muzejskom nakladništvu i njihove značajke, od sredine devedesetih do 2000. godine, opisane su u: Snježana Radovanlija Mileusnić, „CD-ROM-ovi u hrvatskom muzejskom izdavaštvu“, *Informatica Museologica* 31, br. 1/2 (2000): 54–57, <https://hrcak.srce.hr/file/210833> (pristupljeno 11. prosinca 2022.).

²² Tema muzejskih mrežnih publikacija zaslužuje detaljnu analizu za koju se 2020. godine započelo s prikupljanjem podataka u sklopu priprema kataloga uz MDC-ove godišnje izložbe izdavačke djelatnosti hrvatskih muzeja i galerija. Prvi popisi objavljeni su u katalozima izložbi od 2020. do 2022. godine. Muzejski dokumentacijski centar, „Publikacije: Izdavačka djelatnost hrvatskih muzeja i galerija“, <https://mdc.hr/hr/mdc/publikacije/izdavacka-djelatnost-hr-muzeja-galerija/> (pristupljeno 10. prosinca 2022.).

²³ Gradski muzej Vukovar, „Muzej Vukovara u progonstvu: donacije likovnih umjetnika, ustanova i pojedinaca 1992.–2018.“, <http://mvup.muzej-vukovar.hr/> (pristupljeno 10. prosinca 2022.).

²⁴ Muzej *Mimara*, „Muzej Mimara: 30 godina djelovanja – 30 godina s vama“, <https://virtualna-izlozba.mimara.hr/katalog/> (pristupljeno 10. prosinca 2022.).

²⁵ Hughes, *Museum and gallery publishing*, 10–11.

²⁶ Hrvatski sabor, „Zakon o muzejima“, 29. lipnja 2018., *Narodne novine* 61/2018, čl. 7., https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_07_61_1267.html (pristupljeno 10. prosinca 2022.).

²⁷ Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, „Pravilnik o stručnim muzejskim zvanjima i drugim zvanjima u muzejskoj djelatnosti te uvjetima i načinu njihova stjecanja“, 30. listopada 2019., *Narodne novine* 104/2019, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2019_10_104_2089.html (pristupljeno 10. prosinca 2022.).

LITERATURA

- Dean, David. *Museum exhibition: Theory and Practice*. London i New York: Routledge, 1994.
- Dubrovački muzeji. „Dubrovački muzeji predstavili multimedijalni vodič ‘Knežev dvor u Dubrovniku’“. <https://www.dumus.hr/hr/kultur-no-povijesni-muzej/novosti/dubrovacki-muzeji-predstavili-multimedijalni-vodic-%E2%80%9E-knezev-dvor-u-dubrovniku%E2%80%9C,561.html> (pristupljeno 11. prosinca 2022.).
- Gob, Andre i Noemie Drouguet. *Muzeologija*. Prevela Jasna Horn. Zagreb: Izdanja Antibarbarus, 2007.
- Gradski muzej Vukovar. „Muzej Vukovara u progonstvu: donacije likovnih umjetnika, ustanova i pojedinaca 1992. – 2018.“. <http://mvup.muzej-vukovar.hr/> (pristupljeno 10. prosinca 2022.).
- Hrvatski sabor. „Zakon o muzejima“, 29. lipnja 2018. *Narodne novine* 61/2018. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_07_61_1267.html (pristupljeno 10. prosinca 2022.).
- Hughes, Sarah Anne. *Museum and Gallery Publishing: From Theory to Case Study*. London i New York: Routledge, 2020.
- Jelavić, Željka. „Promišljanja o svrsi i namjeni muzejskih publikacija za djecu i mlade“. U: *Muzejske publikacije za djecu i mlade*, ur. Snježana Radovanlija Mileusnić, 9–18. Zagreb: Muzejski dokumentacijski centar, 2013.
- Košćević, Želimir, Damjan Lapajne, Irina Subotić i Branka Šulc. *Standardi i normativi za muzejsku delatnost*. U: *Kultura – planiranje*. Sv. 7. Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, 1989.
- Maroević, Ivo. „Muzejska publikacija kao oblik muzejske komunikacije“. *Informatica Museologica* 32, br. 3/4 (2001): 10–13. <https://hrcak.srce.hr/file/207284> (pristupljeno 12. prosinca 2022.).
- Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. „Pravilnik o stručnim i tehničkim standardima za određivanje vrste muzeja, za njihov rad, te za smještaj muzejske građe i muzejske dokumentacije“, 10. ožujka 2006. *Narodne novine* 30/2006. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2006_03_30_718.html (pristupljeno 10. prosinca 2022.).
- Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. „Pravilnik o stručnim muzejskim zvanjima i drugim zvanjima u muzejskoj djelatnosti te uvjetima i načinu njihova stjecanja“, 30. listopada 2019. *Narodne novine* 104/2019. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2019_10_104_2089.html (pristupljeno: 10. prosinca 2022.).
- Muzej Mimara. „Muzej Mimara: 30 godina djelovanja – 30 godina s vama“. <https://virtualna-izložba.mimara.hr/katalog/> (pristupljeno 10. prosinca 2022.).
- Muzej vučedolske kulture. „OROUND digitalni vodič“. <https://vucedol.hr/nekategorizirano/oroundo-digitalni-vodic/> (pristupljeno 11. prosinca 2022.).
- Muzejski dokumentacijski centar. „Online katalog“. <https://katalog.mdc.hr/hr/Pretraga?ZBIRKA=01018> (pristupljeno 8. prosinca 2022.).
- Muzejski dokumentacijski centar. „Publikacije: Izdavačka djelatnost hrvatskih muzeja i galerija“. <https://mdc.hr/hr/mdc/publikacije/izdavacka-djelatnost-hr-muzeja-galerija/> (pristupljeno 10. prosinca 2022.).
- Muzejski dokumentacijski centar. „Skupovi, manifestacije: MUVI: muzeji – video – film“. <https://mdc.hr/hr/mdc/skupovi-manifestacije/muvi-muzeji-video-film/> (pristupljeno 10. prosinca 2022.).
- Muzejski dokumentacijski centar. „Zbirke, fondovi: Knjižnica“. <https://mdc.hr/hr/mdc/zbirke-fondovi/knjiznica/?searchknjiznica> (pristupljeno 8. prosinca 2022.).
- Novena. „N3-Guide vodič u Muzeju Apoksiomena – Mali Lošinj“. <http://www.novena.hr/hr/novosti/n3-guide-vodic-u-muzeju-apoksiomena---mali-losinj,152.html> (pristupljeno 11. prosinca 2022.).
- Radovanlija Mileusnić, Snježana. „CD-ROM-ovi u hrvatskom muzejskom izdavaštvu“. *Informatica Museologica* 31, br. 1/2 (2000): 54–57. <https://hrcak.srce.hr/file/210833> (pristupljeno 11. prosinca 2022.).
- Radovanlija Mileusnić, Snježana, ur. (*Pogled u muzejsko elektroničko nakladništvo*). Zagreb: Muzejski dokumentacijski centar, 2015.
- Radovanlija Mileusnić, Snježana, ur. *Što je muzejski katalog*. Zagreb: Muzejski dokumentacijski centar, 2013.
- Radovanlija Mileusnić, Snježana. „Vrste i specifičnosti muzejskih publikacija za djecu i mlade“. U:

Muzejske publikacije za djecu i mlade, ur. Snježana Radovanlija Mileusnić, 19–77. Zagreb: Muzejski dokumentacijski centar, 2013.

Sušić, Željka. „Svi ljudi imaju jednaka ljudska prava“. U: *Publikacije za osobe s invaliditetom – nakladnički izazov za muzeje*, ur. Snježana Radovanlija Mileusnić, 18–29. Zagreb: Muzejski dokumentacijski centar, 2016.

Tekić, Romana. „Galerija umjetnina grada Slavonskog Broda – predstavljen interaktivni vodič za slabovidne osobe“. *Vijesti iz svijeta muzeja* 180, 15. studenoga 2022. <https://mdc.hr/hr/mdc/publikacije/newsletter/newsletter-15-11-2022/#slavonskibrod> (pristupljeno 10. prosinca 2022.).

PUBLICATIONS OF PERMANENT MUSEUM EXHIBITIONS

The paper gives basic definitions as well as content and formal features of museum publications that are prepared and published alongside the permanent exhibitions of the museum. These museum publications primarily refer to catalogues of permanent exhibitions or individual museum collections in the permanent exhibition, guides through the whole or part of the museum exhibition, as well as various informative brochures and leaflets about the permanent exhibition. An effort was made to point out their expediency and purpose in communicating the exhibited museum contents. The results of the research on publications of permanent museum exhibitions published by Croatian museums and galleries from 2000 to 2022 are presented. Their number, types, medium and target audience are indicated. In the end, an attempt was made to point out the observed shortcomings, but also excellent achievements as a contribution to the improvement of the museums' publishing policy.